

ALEXANDRU G. DJUVARA

BRATIANU-ROSETTI

BRAILA

ANTÊIA TIPO-LITH. P. M. PESTEMALGIOGLU

1884.

ALEXANDRU G. DJUVARA.

BRATIANU-ROSETTI

BRAILA

ANTÊIA TIPO-LITH. P. M. PESTEMALGIOGLU

1884.

Veacul nostru îmbătrânește, și de când începe a simți că vremea îl călăuzește către un apropiat sfârșit, el caută să își îndoască zilele printr'o acțiune care sporește neîncetat.

Civilizațiunea care își toarce firul ei nesfârșit, — ca muncitoarea obosită, către seară —, caută să își încordeze puterile încă o dată înainte de a se odihni. Atâtea forțe osebite sunt înhămate la carul progresului, în cât s'ar părea că sunt menite să își distrugă acțiunea una alteia, să producă inerția; cu toate acestea rezultanta lor crește neîncetat, ele se adăog pe fiecare ăi, viteza initială se mărește proporțional distanței ce străbatem și ne apropiem tot mai mult de polul ideal unde numai este noapte.

Iată pentru ce este atât de greu ca oamenii care conduc destinele unei țări și în care se închiagă, în epoca noastră, aspirațiunile unui popor, să poată păstra multă vreme frânele progresului în mână. Indată ce puterea lor este aplicată greutateților ce trebuesc ridicate din cale, ea se împuținează cu cât opinteala este mai tare, și se sleiește ca tot ce a trăit.

Când Domnii Brătianu și Rosetti, s'aũ găsit mână în mână, a doua zi după sbuciumările prin care trecurăm; în vorbirile lor din tinerețe, în care avânturile inimei se întreceau cu iscusința minții, mângâind arătarea viitorului—or cât de strălucită—, negreșit nu aũ putut spera o carieră mai întinsă și mai mândră ca acea ce aũ avut.

A fi organul neschimbat prin care se cere libertatea, a o obține împreună cu puterea și a da încă pe cea d'întâi, a resuma pulsațiunile unei țări în bătăile a două inimi,—și aceasta în timp de o jumătate de veac—, ce soartă fără seamăn! Acesta fu destinul Domnilor Brătianu și

Rosetti, aceasta fu menirea lui *Brătianu-Rosetti*. Două nume care erau într'adevăr atât de strâns legate până mai ieri, încât se pare că condeiul nu le poate despărți; phrasa în care unul din ele se găsește pare nesfârșită dacă cel-l-alt lipsește dintr'ânsa.

Această unire intimă a două nume, — imagină a unei contopiri și mai intime încă de sentimente —, nu poate fi rezultatul unei prietenii, orî cât de puternică ar fi ea. O afinitate mai tainică, o rațiune mai înaltă a dictat de sigur înlănțuirea menită să străbată atâtea vremuri grele, se treacă neatinsă printre invidie și lingușiri, printre nepăsare și ură.

Cei ce vor voi să explice apropierea acestor două nume, prin întâmplare, vor căuta zadarnic în istoria vieții Domnilor Brătianu și Rosetti; ei vor găsi în șirul evenimentelor numai tălmăcirea înaltei chemări a fie cărui din acești oameni, nu însă și pricina legăturii puternice ce-i a unit. Aceste două forțe nu aū avut negreșit o

acțiune comună, decât pentru că s'aũ complit unã pe alta și pentru că aũ fost contopite prin tribuința ce avea evoluțiunea noastră socialã de amãndouã de o datã. Una fãrã altã 'și ar fi perdut esența, ar fi rãtãcit într'un cerc îngust și sterp : ele nu aũ fost mari decât pentru că aũ fost împreunã.

În această activitate frãțeascã care a produs rezultate atãt de surprindẽtoare, este lesne sã deosebim partea ce fie-care a luat, cãci nu avem trebuința de cãt sã privim, pentru ca se cunoaștem cele douẽ elemente, ieri pierdute unul într'altul, astã-zì cu totul strãine. În această combustione în care douẽ vieți s'aũ gãsit fața în fața, în care douẽ inimì aũ ars, s'aũ arãtat douã elemente : unul a fost focul, cel-l'alt luminã ; domnul Rosetti represintã *entusiasmul*, domnul Brãtianu, *rațiunea*.

Am avut trebuniță de entusiasm pentru ca se deșeptãm conștiința națiunii amorțitã ; — am avut trebuința însã de rațiune pentru ca se știm se mãrginim ac-

țiunea noastră în cercul posibilului, pentru ca se nu punem în pericol existența noastră chiar. Am avut trebuință de flacărea d. Rosetti pentru ca se aprindem focul revoluțiunilor din care a eșit neatârarea noastră ; am avut însă și mai mare trebuință de lumina d. Brătianu pentru ca să conducem aceste mișcări, am avut nevoie de rațiunea sa, pentru ca în urma revoluțiunilor se nu rămâie pustiul.

Și, fiind-că aceasta este istoria noastră din vremea din urmă, până mai în ziua de ieri ; am avut trebuința de domni Brătianu și Rosetti, pentru că și-a slujit unul altuia de corectif, pentru că, puteri extreme și neînvînse, ele s'aș ponderat și aș adus succesul.

Noi știm însă că totul se schimbă. O X forță, tocmai pentru că este mare, aduce schimbări hotărătoare ; din neapărată ce era, schimbându-se mediul, ea devine adesea nefolositoare, câte o dată vătămătoare chiar. Pentru ca o epocă nouă să înceapă, trebuie ca o altă epocă se înceteze

de a fi: legea neînduplecată a lucrurilor cere, ca totul se moară, pentru ca totul să se nască.

Țera noastră a trecut prin epoca în care avea trebuință de un entusiasm ardător. Libertățile pe care le-am câștigat așa de repede, — încât se pare că ele aũ fost smulse timpului, — trebuiesc puse la adăpost de suflarea atățătoare a unei patimi prea generoase care vrea să le schimbe în desordine. Neatârnairea cucerită, a pășit sfioasă pe pământul Românesc, — călcat atâta vreme de tyranie —, să luăm aminte ca anarchya să nu o gonească.

România în sfârșit, a eșit biruitoare din luptă, brațele ei însă sunt sângerate, rănilile ei trebuiesc cicatrizate: *avem nevoie de pace.*

Din cele două elemente reprezentate prin Domni Brătianu și Rosetti, este unul care numai poate, care numai trebuie se atârnie în cumpănă, cu aceeași greutate ca cel l'alt. Cele două puteri, aplicate asupra unui singur punct, aũ încetat de a

mai fi una complinirea celei l'alte; ele numai călăuzesc acest punct către polul ideal al deplinei lumini, potrivnice astăzi, aceste puteri zdrobesc reazămul în care sunt sprijinite, și acest reazăm este inima României, care va sângera.

Dacă am înțeles bine lecțiunile Istoriei, ne pare că principiul libertății împins peste hotar aduce anarchya: consecința anarchiei este despotismul. După adunarea materialului, urmează întemeierea edificiului; am adunat, să consolidăm.

Unde sunt urmările practice, ale libertăților dobândite?

Unde este garanția unei desăvârșite administrațiuni?

Unde sunt elementele menite să compună un colegiū unic și—în taină—solicitate să concurgă la sufragiū universal?

Ce rezistență are stratul nostru economic, astăzi cimentul care apară inima națiunelor?

Atâtea întrebări la care *Românul* s'a silit să răspundă,— adesea cu amărăciune.

Cine se va însărcina să convingă pe d. Rosetti că în faza în care ne găsim astăzi, programul radical nu poate fi programul unui guvern care voeste să conducă destinele țării Românești, fără sdruncinare și fără primejdioase căderi?

Negreșit nu aceste rânduri; de sigur evenimentele.

*

Așteptarea evenimentelor care aŭ se hotărăscă asupra unei situațiuni, ar fi oboșitoare și ni s'ar părea negreșit în tot de una prea lungă, dacă în răstimpul ce ne desparte de ele nu am fi solicitați de osebitele forțe ce avem de pus în acțiune în momentul luptei.

Este într'adevăr foarte rar, ca în ajunul zilei care este chemată să se pronunțe asupra isbândeii, să stăm la adăpost de îngrijare și, siguri de rezultat, să avem pacea sufletească ce cu atâta greutate întâlnim în viața-ne. Voi adăoga că, a se culca cineva pe laurii de astăzi este a se expune se-i găsească a doua-zi vestejiți; a se sprijini pe închipuite izbânde este a cădea la întâia suflare a vântului.

Oamenii ca domnii Brătianu și Rosetti

sunt feriți de asemenea greșeli: inima lor călită la focul unei neîntrerupte ciocniri, mintea lor neîncetat atârțată și în tot de una deșteaptă, au făcut dintr'ânșii sentinele neclintite, veghind fără întrerupere, expuse ori când se fie atacate și prin urmare tot de una gata de luptă.

Pentru ca însă, se pricepem rolul ce fie care din acești bărbați va juca în apropiata campanie, pentru ca se ne putem da seama de felul luptei, de mijloacele ce vor fi întrebuințate pentru ca succesul se fie asigurat, este de neapărată trebuință ca să aruncăm o privire repede asupra situațiunei actuale a politicei noastre din năuntru.

Știut este de toți, că în urma căderei conservatorilor, — cădere datorită greutății unei sarcini de păcate ce nici un guvern n'ar mai fi putut purta —, partidul liberal, luând destinele țării în mână întreprinse periculoasa și greaoa lucrare de regenerare ce de opt ani se urmează neîntrerupt. Nu știu, dacă grijea clădirii a noi monu-

mente pentru consacrară libertăților noastre a întrecut trista datorie ce avea guvernul de a restabili lucrările trecutului sdruncinate de conservatori și aduse într-o stare de ruină care întrista privirea națiunii îndreptată către ele.

Dacă guvernele nefaste s'ar mulțumi întru a ține pe loc, — fără se le facă se propășească —, instituțiunile care fac gloria unei țări, ele nu ar lăsa de sigur o amintire atât de dureroasă în istorie. Oprindune pe loc, nu am face de cât să pierdem în inerție timpul prețios datorit muncei. Inșă, în lumea puterilor morale, ca și în cea a materiei pure, este cu neputință ca elementele se fie condamnate stagnațiunei. Guvernele cele rele neputând curma acțiunea continuă a forțelor națiunei, — care ciocninduse între ele producă cu încetul elaborarea civilizațiunei unei epoce —, caută să schimbe direcțiunea acestor forțe și din priincioase ce erau, să le facă să devină vătămătoare.

De aceia pe timpul pe cât frânele țării se află în mâna oamenilor cari fără grije de înalta chemare și răspundere ce au, nesocotesc datoriile ce firește le incumbă, nu numai că nu mergem înainte, ci retrogradăm; nu numai că spiritul public nu ia un nou avânt către progres, ci din potrivă, îndreptat pe o cale greșită, se tocește, și din factor civilisator el devine un disolvant social. Cât de dificilă este în urmă menirea oamenilor de bine care voesc să lucreze pentru interesele obștești! La fie-ce pas și în fie-care direcțiune, ei nu întâlnesc de cât obstacole: ici, sunt relele deprinderi ce trebuiesc combătute; colo, o instituțiune folositoare care amenință ruina și în care vițiul s'a adăpostit; peste tot destrăbălarea produsă de incurie, favoritismul care trafică în dauna intereselor publice, arbitrarul care răstornă justiția, bunul plac ridicat la înălțimea unui principiu, — peste tot în sfârșit, o nouă scoală de făcut.

Ast-fel, vremea ce trebuia dată noilor

lucrări este sacrificată reparațiunilor ce trebuiesc aduse intereselor compromise.

În urmă, veni vor încă cei cari au făcut răul, să întrebe: unde este progresul? Ce instituțiuni folositoare s'au mai întemeiat? Făcutu-s'au destul pentru țara noastră? și altele multe de felul acesta, — le știm cu toții. Firesc este se le răspundem: am căutat se vă îndreptăm greșelile; unde ați dărâmat dreptatea, unde ați prigonit adevărul, am căutat se restabilim.

Căderea conservatorilor a fost atât de zdrobitoace în cât de vom admite chiar, că venirea lor la putere a fost expresiunea voinței națiunei, nu putem se înțelegem cum de 'și-au prelungit atât existența de guvern, de cât dacă ne vom aminti mijloacele întrebuițate atunci în administrațiune și alegeri. *Regimul Catar-
giu*, devenit sinonim cu *ingerința*, ne poate singur tâlmăci paradoxul politic devenit lege în acea vreme: *Un guvern impopular și odios având majoritate în parlament.*

Totul însă are o limită și ingerențele

ca toate paleativele ce slujesc guvernelor spre a le da o viață fictivă, încetează de a fi eficace împinse la exces; răbdarea are hotar ca totul în lume, ea încetează când „cuțitul dă de os“.

Din momentul ce conservatorii pierdură puterea, ei încetară de a fi, — puține semne de viață ne au mai arătat că trăesc.

Noi, am privit cu întristare sleirea puterilor de viață ale partidului conservator și apogeul la care ajunsese partidul liberal rămas fără protivnic, a fost pentru noi semnul caracteristic care ne-a făcut să înțelegem că un nou partid avea să se nască. Prunc al veacului, venit în urma criselor sociale tot mai dese în anii din urmă; ieșit din mijlocul turburărilor ce lățirea ideilor subversive au produs; acest partid, — plantă exotică pe pământul Românesc —, rod al civilizațiunei rafinate a occidentului, nu putea fi de cât extrema liberală, fracțiunea radicală.

Coincidența nașterii fracțiunei radicale cu moartea apropiată a partidului conser-

vator, astăzi rămas și dânsul o slabă arătare, nu este fortuită.

Am spus la începutul acestui studiu, că trebuie, ca totul să moară pentru ca totul să se nască, — trebuie ca partidul conservator să moară, pentru ca fracțiunea radicală să devină un partid.

Reducerea partidului ce reprezenta trecutul, starea embrionară a fracțiunii ce când-va, — într'o epocă îndepărtată de sigur —, va reprezenta *viitorul*, ar fi o dovadă că partidul prezentului *este* partidul liberal-moderat. Conservatorii au înțeles-o atât de bine în cât, ca omul care înecându-se se agață de cea mai slabă iarbă luând-o ca punct de scăpare, au căutat în schimbarea numelui sub care se adăposteau, leacul impopularității ce trecutul lor motiva în destul. Din naufragiul ce li se pregătea pe valurile mâniate ale politiceii, stârnite de vântul opiniunii publice, conservatorii au crezut că nu va mai rămâne alt ceva de cât numele navei pe care se imbarcaseră; ei s'au înșelat,

ceia ce va pluti de asupra acestui naufragiū, sunt principiile și faptele ce aū profesat și săvârșit.

Zadarnic adăogat-aū numelui *conservator* cuvântul *liberal*, toți știū că se slujesc de libertate fără a o sluji; că, ieri conservatori, astăzi liberali-conservatori, ei nu aū încetat de a fi produsul regimului Catargiu:

Lupul 'și schimbă părul, dar năravul ba.
Făcut-aū atâta numai? Mulțumitus-aū oare a lua numai numele liberal? Nu. Ieri, prigonitori ai generațiunei tinere, apăsând asupra junimeii studioase; îi vedem astăzi stimulând studenții, — nu voesc să vorbesc de pseudo-studenți —, pe arena politică pe care o ardoare prea juvenilă și sfaturi demne de a fi bănuite, 'i-a aruncat. Ast-fel că, ne găsim în fața unei apropieri a două elemente opozite ce vor să se atingă fără a se întreciocni, a ceia ce moare cu ceia ce se naște, a trecutului care vrea să dea mâna cu viitorul, pășind peste present.

Și, ni se răspunde la aceasta, — căci se găsește răspuns la toate —, trebuie ca aceste două elemente de și opozite, de și extreme la cele două poluri ideale ale politicii, să se unească pentru a paraliza acțiunea funestă a unui al treilea element. Ni se va zice, cu alte cuvinte, că rămasășita partidului conservator, — astăzi fracțiune liberal-conservatoare —, este dator să se unească cu fracțiunea radicală, pentru ca să doboare partidul liberal-național, care pune în primejdie *interesele țării!*

Ne vom sili, cercetând hypotezele în cari lupta viitoareii campanii se poate angaja, să răspundem și acestei obiecțiuni.

Organizațiunea partidelor politice este temelia pe care se sprijinește un guvern reprezentativ. Dacă această organizațiune este bună, guvernul reprezentativ are adevărata-î semnificațiune și poate să aducă vedite servicii țerei ce cârmuiește; la din potrivă, acest guvern nu este alt-ceva de cât ficțiunea unei puteri uzurpate.

N Nu se pot naște nici distruge partide într'un stat după bunul plac al cârmuitorilor, și nici încă după voința cârmuiților. Partidele aū o rațiune de a fi mai intimă, ele reprezintă la un moment dat forțe sociale; sunt puternice dacă aceste forțe sociale sunt de căpetenie, sunt slabe dacă aceste forțe nu aū consistență; într'un cuvânt, partidele politice represintă suma algebrică de aspirațiuni

și suferințe, de utopii și sisteme, ce, cristalizate într-o idee primordială, luptă pentru o țară, în virtutea unui program determinat.

Un guvern are trebuință de sprijin și de siguranță pentru ca să poată întreprinde o lucrare; are trebuință de concursul a osebite capacități, care împreună numai pot face ceva desăvârșit; acest guvern are nevoie de indulgență pentru ca să poată încerca; de curaj și putere morală, pentru ca să poată inova; el nu poate păși pe locuri necunoscute pentru a căuta o cale către lumină, de cât atunci când simte că poate înfrunta primejdiile. Trebuie dar ca un guvern să aibă cu dânsul, solidar și devotat, un partid compact și disciplinat. Dacă un guvern nu este expresiunea unui asemenea partid, el nu poate funcționa fără a se expune la atacuri dese și violente, nu se poate menține fără a recurge la arbitrar și presiune.

De altă parte este tot atât de trebuincios ca un guvern să aibă în fața lui o opo-

sițiune care să-l supravegheze, care să arăte țării greșelele ce face, care să-î slujească de corectif și să cumpănească puterile lui prea întinse către un punct unic.

Trebue dar ca opozițiunea să întruniască, când nu se află la putere, condițiunile în care se găsește și guvernul, adică să fie spijinită de un partid puternic și disciplinat. Aceste condițiuni sunt neapărate, de oare-ce partidele sunt menite să se succedă unul altuia, căzând fie-care sub greutatea măsurilor ce au creat, când aceste măsuri nu sunt în raport cu adevăratele interese ale țerei.

Pentru ca această dualitate să existe într'un stat, trebue ca acel stat să întrunească trei condițiuni:

1°. O istorie fericită, care să fi făcut să dispară partidele intermediare;

2°. O bună organizațiune practică a partidelor;

3°. O legislațiune electorală, care să înlesnească docilitatea membrilor din fiecare partid.

Țara noastră întrunește cu prisosință atâtă din aceste trei condițiuni: din punctul de vedere al partidelor ea posedă o istorie fericită.

Nu s'aũ urmat dinastii osebite, care să fi lăsat împlântate rădăcini puternice în pământul Românesc; nu am avut imperii și republice, dictaturi și regalități cari să se fi prigonit între ele, care să fi luptat în delung lăsând în urmă-le regrete și ură. Regalitatea represintă la noi renașterea și avântul către un viitor mai mândru, garanția de pace și de integritate a pământului strămoșesc.

Societatea civilă și religioasă nu s'aũ prigonit nici-o-dată; cu un dor egal, cu o aceeași râvnă, ele aũ luptat pentru libertate; și dacă aũ căutat să se întreacă una pe alta, a fost în tot-dea-una în sacrificiile făcute pentru binele obștesc. Nu avem decî partide religioase.

Luptele chiar de clase, aũ luat la noi un caracter particular. Vechile familii de boieri aĩ țerei aũ pierit aproape toate. Sugrumate de o aristocrație de contrabandă, care impor-

tând din Fanar tradițiunile unor deprinderi necinstite, s'a răscălit în istoria noastră cu o pată de cerneală. Din această aristocrație n'a mai rămas astăzi nimic care să reprezinte o *castă*, — progresul a prefăcut acest edificiu putrezit al trecutului într'o pulbere nepipăibilă peste care s'a așezat democrația. Câte-va elemente rămas-au în partidul conservator, ca *virus* care infectându-î puterile de viață, îi va aduce peirea.

Nu știu dacă putem spune tot ast-fel de organizațiunea practică a partidelor noastre.

În ce privește însă legea noastră electorală, concepută în spiritul progresului modern —, de și nu facilitează docilitatea membrilor partidelor, de oare-ce colegiile electorale sunt independente pe atât pe cât starea noastră socială o permite —, ea nu poate fi o stavilă pusă disciplinei oamenilor ce se strâng împrejurul aceleiași credințe.

Că guvernul actual are înapoia sa un

partid compact, aceasta cred nu face umbră de îndoială, și ar trebui să credem acest partid disciplinat îndestul, dacă am da ascultare opozițiunii care găsește majoritatea corpurilor noastre legiuitoare atâta de servilă. Nu tot ast-fel putem zice și de *oposițiune*. Opozițiunea într'adevăr este astăzi compusă din două partide: conservatorii și radicalii.

În lupta care are să se dea mâine, — luptă crâncenă căci țara are să se pronunțe asupra acuzațiunilor nedemne ce s'aun adus partidului liberal-național, asupra teoriilor de circumstanță ce s'aun emis pe rând, — care pôte fi rolul celor trei grupuri politice de care vorbirăm? Încerca-vor conservatorii să lupte cu ruginitele dar înveninatele lor arme numai? Avea-vor curajul radicalii să înfățișeze numai ascuțitul necălit încă al armelor de care dispun?

În ceia-ce privește conservatorii, nu ne îndoim câtuși de puțin că nu vor sta un minut la îndoială, și că vor recurge la ori-ce transacțiunii pentru ca să mai dea

o rază cât de searbădă de viață trupului liberal-conservator pe care eticheta *liberal* nu l'a putut însufleți.

Cu totul altfel este însă, în ceia ce privește fracțiunea radicală. Cercetarea trecutului, rațiunea istorică, ar trebui să ne dea siguranță că liberalii de ieri nu vor dezerta drapelul purtat printr'a tătea lupte, pentru ca să meargă să se adăpostească sub steagul taberei vrăjmașe. Viața întreagă a domnului Rosetti este o energică protestațiune în contra ideii unei transacțiuni cu acei ce în tot-dea-una a înferat. Numele luptătorului aprig dela 48, nu a întâlnit nici o-dată, pe câmpul de luptă a ziaristiceii Române, pe acela al domnului Catargiu de cât pentru ca să-l sfideze din înălțimea luptelor glorioase în potriva regimului trecut.

Nu putem crede că o viață întreagă va fi sacrificată într'o zi; ideia loviturii date domnului Brătianu de mâna bătrânului Rosetti este atât de puțin motivată de

cele ce știm din trecut în cât ne pare cu neputință ca ea să se prefacă în fapt. Domnul Rosetti are o pagină strelucită în istoria politicei Românești contimporane; pe această pagină vechiul luptător mai are puține rânduri de scris! Suntem convinși că, făcând o sforțare din urmă va storce din trecut-ai energie, destulă putere ca să poată să-și iscălească numele în istorie, fără ca mâna-î tremurândă să lase să cadă o pată de cerneală alături de el...

Cu toate acestea, fiind-că am întreprins un studiū mai amănunțit asupra stărei politicei noastre actuale, suntem datorî să nu lăsăm neexaminată nici o ipoteză.

Să presupunem dar pentru un minut că conservatorii s'ar uni cu radicalii în viitoarea campanie. Care ar putea fi rezultatele acestei uniri? Dacă țara s'ar pronunța — ceia ce nu credem — favorabil coalițiunei a două principii opuse, reprezentate prin oameni cari s'aū prigonit în tot-dea-una, ce camere ar fi acelea care

ieșite dintr'o atare isbândă, ar fi menite să conducă destinele țării? Negreșit ele nu ar fi de cât niște camere *de răsturnare*. Pentru ca însă să doborâm, dacă suntem oameni cu dor de țară, trebuie să avem ceva de pus în loc. O dată guvernul ce represintă partidul liberal-național retras, care va fi guvernul care-î va lua locul? Să ne spună d. Rosetti, care pôte fi compozițiunea cabinetului ce va lua locul ministerului Brătianu? Să ne spună țara mirată, care ar putea fi roadele lucrărilor sevârșite de incuscrirea acestorū nume: Rosetti Catargiu? ...

În toate țările cu regim reprezentativ s'aũ urmat lupte crâncene și îndelungi pentru ca partidele să se poată consolida, pentru ca ele să pôtă la un moment dat să formeze: *ministere omogene*, iar nu compuse hibride de elemente disparate, care împreună nu vor face nicî-o-dată un întreg, un ce armonios putând să concurgă la elaborarea unor măsuri drepte și bine echilibrate.

Mi se va răspunde poate că în formarea acestui cabinet unul din elemente va atârna cu prisosință în cumpăna politică; că conservatori și radicali, fie-care hrănesc în taină nădejdea că vor predomina. De și această ipoteză este după noi inadmisibilă, vom căuta să cercetăm ce s'ar întâmpla când unul din aceste elemente ar ajunge să conducă destinele țerei românești?

Voiu fi scurt, întru cât este vorba de conservatori. Am spus'o și-o repet: Partidul conservator este partidul trecutului; el amintește o epocă nenorocită din viața noastră politică.

A vedea arbitrariul în locul dreptului, favoritismul sugrumând meritul, reînceperea—*de fond* dacă nu *de formă*—, a apăsării claselor inteligente și laborioase de către o pseudo-aristocrație, iată ceia ce ne-ar aștepta când conservatorii ar ține în mâna lor nemiloasă frânele guvernamentale.

Cât pentru radicali, cestiunea este mai

gravă. Cercetând cu nepărtinire, și într'un mod succint, *programul* desfășurat în vremile din urmă de inima acestei fracțiuni politice, vom vedea cu prisosință calea funestă pe care ne-ar călăuzi ideile acestui program, ruina și dezolațiunea ce ar rămânea în urmă-î.

*

Programul politiceî radicale, este larg; el coprinde în amănunt mai toate elementele care compun viața socială. Într-^Xânsul aceste elemente sunt cercetate pe rând; din cea ce există astăzi, mai tot cade la pământ, dărâmat de o aripă puternică care, într'un avânt nesocotit, numai voesce să țină seamă de timp și de legea neînduplecată a progresului, nerealisabil de cât cu încetul, printr'o evoluțiune. Programul politiceî radicale, nu este nou: în tot de una s'au aflat oameni care au voit, — schimbându-le direcțiunea, — să facă din puterile de viață ale națiunilor, elemente de răsturnare.

Nu avem pretențiunea, în aceste câteva rânduri scrise în sborul condeiului, să cercetăm tot cea ce radicalii și-au

propus să dărâme și tot cea ce ne făgăduesc că vor clădi; totuși ne vom încerca să examinăm câte-va din cestiunile de căpetenie ce, au slujit de punct de reazăm condeiului autorizat care în coloanele „*Românului*“ a făcut să treacă pe dinaintea ochilor noștri, vedenia unui așezământ politic nou, așezământ merit,— se zice —, să ne ducă la o epocă de deplină fericire.

Cu toții știm că legile sunt alcătuite de un corp ales de națiune, aceste legi sunt aplicate de puterea executivă, iar când dificultăți, împotriviri, nedomiriri, se ivesc cu prilegiul aplicațiunei lor, atunci trebuie să intervină o a treia putere care se curme neînțelegerea, să facă se reintre fie-care curent în albia lui, să hotărască, să achite sau să osândească. Această a treia putere este: *puterea judicătorească*.

Din mersul firesc al lucrurilor, cea ce se impune mai întâi este decî, soluțiunea întrebării: Cine trebuie să fie delegat de societate ca să întocmească corpul judecătoresc? Este învederat că puterea

judiciară, nu trebuie lăsată în mâinile celor însărcinați cu delegațiunea legislativă.

„Din condițiunea necesară pentru lege, de a fi generală și de a nu se coborâ nici o dată la personalități și la fapte particulare, decurge faimoasa teorie a *separațiunii puterilor*. Legislatorul nu pôte rămâne în sferile înalte ale generalităților, decât atât cât nu se află însărcinat, el însuși, a face să se execute și a aplica legile pe care le alcătuește, *de minimis non curat pretor*. Amănuntele administrative și judiciare nu ar vea alt sfâșit decât se mișcoreze pe legislator, care este adevăratul suveran al țerei. Trebuie ca el să rămână capul, care conține; *puterea executivă și puterea judiciară* nu pot fi decât cele două brațe, instrumente pasive ale voinței sale. Trebuie ca el să rămână în acele regiuni înalte, de unde amănuntele scap privirei, care nu pôte să vadă decât întregul și generalitățile; scoborându-se pe arena pe care se sbuciumă pasiunile individuale, s'ar molipsi de influența contactului lor, ar pierde acea seninătate a spiritului, care singură pôte se imprime legii nepărtinirea, dreptatea și autoritatea care 'i convine“.

(Ch. Allezard. — *La Liberté*).

Radicalii susțin că judecătorii trebuiesc aleși, sau ca să ne slujim de termenul consacrat, ei sunt pentru *eligibilitatea magistraturei*.

Reduse la cea mai simplă a lor ex-

presiune, toate argumentele ce se produc în favoarea teoriei eligibilității, să confund într'unul singur, care se poate resuma ast-fel: Magistratii puși la dispozițiunea unui ministru de justiție pot deveni niște instrumente servile, cu care guvernele se vor sluji spre a putea deține cârma țării, împotriva națiunei și în dauna cetățenilor. — Ni se dice că, magistratii siliți a solicita neîncetat de la ministru, un loc, o înaintare, devin slugarnici; că, daca sunt independenți din fire, caracterul lor se îndoie prin persecuțiune; râvna lor de a sluji o cauză bună este înfrântă prin nenumăratele mijloace de care un ministru dispune; că dacă, înfine, guvernul nu îi poate învinge prin dese și arbitrare permutări, el poate cel puțin să îi silească a se demite din funcțiunea ce ocupa în magistratură.

— Aceste argumente, de a căror subtilitate nu se poate zice nimic, se reduc la puțin lucru, daca printr'o cercetare mai

amănunțită ne dăm seama de mecanismul guvernelor reprezentative.

Ce va să zică a pune magistratura la dispozițiunea unui ministru, dacă nu a o pune la dispozițiunea și sub controlul alegătorilor? Dacă opiniunea cetățenilor există și este puternică, ea va judeca și va da publicității faptele ilegale ale judecătorului care nu 'și va fi împlinit datoria. Guvernul care este expresiunea majorității camerilor va fi răspunzător împreună cu aceste camere de ilegalitățile comise; el va cădea încetul cu încetul în minoritate în corpurile legiuitoare dacă aceste corpuri legiuitoare sunt independente; dacă nu, corpurile legiuitoare solidare cu un cabinet arbitrar și nedrept vor fi minate cu încetul de impopularitatea ce, și vor fi creat. — Aci este chea cestiuinii: dacă opiniunea publică există și este puternică, ea judecă și osândesce pe ministrul care nu și împlinește datoria; dacă din potrivă opiniunea publică nu există sau este slabă, cum îi putem

încredința sarcina de a alege magistrații? Cum putem lăsa cetățenii sub impresiunea pasiunii politice, a ascendentului ce poate avea asupra-le talentul, — care nu merge în tot de una înlănțuit cu cinstea —, a popularității de un minut dată de o cestiune arzătoare care mâine poate să nu mai existe, a sprijinului adus de câte-va persoane interesate; cum putem zic, să lăsăm cetățenii supuși, atrași, sau convinși de aceste puternice dar înșelătoare arme, să aleagă pe magistrați, depozitari nepărtinitori ai legilor cari au se ne cârmuiască?

Judecătorul trebuie pus la adăpost de fluctuațiunile opiniunii publice, de toată ziua; templul merit ca într'ânsul să se împartă dreptatea, nu trebuie clădit pe nisipul mișcător pe care talazurile înfuriate ale politiciii au se 'l răscolească; el trebuie întemeiat pe stânca statornică, pe care furtunile patimilor nu o pot vântura, pe care valurile vrajbelor de partide nu o pot toci.

Cetățenii, au o garanție solidă de a avea o dreptate bine împărțită, în chipul cum se recrută magistratura. Condițiunile ce se cer unui judecător, sunt dintre acelea care ne pot astâmpăra teama ce o putem avea de a 'l vedea slugarnic sau venal. Dacă arare-ori se întâmplă contrariul, este că, nu este carieră în care se nu se strecoare caractere slabe și suflete mici: pădure fără uscături nu se află. Publicul poate ori când controla purtarea unui magistrat; el poate ori când ridica glasul împotriva unei numiri scandaloase, interpelându ministrul justiției prin organul reprezentanților în corpurile legiuitoare.

Și, lucrul este într'adevăr ast-fel; căci putem spune fără teamă de a fi desmințiți, că dintre toți funcționarii noștri, cei mai integri, cei mai capabili, aceia care și împlinesc mai bine datoria, sunt magistrații. Când ei dau greș, aceasta se întâmplă adesea din pricina politiceii. În timpul regimului de tristă me-

morie, al D-lui Catargiu, atunci când guvernul a voit se facă din magistrați, instrumente politice; opiniunea publică nu a fost oare revoltată, și printre motivele care au grăbit căderea aceluși regim, nu putem oare înnumăra și indignarea cetățenilor convingși că el voia să schimbe judecătoria în agenți electorali?

Ni se zice că, eligibilitatea magistraturii subordonă justiția voinței națiunii, a justițiabililor; cine este însă chemat a alege? O porțiune numai a națiunii, iar nu toți justițiabili, și această porțiune este tocmai aceia care alege și corpurile legiuitoare și prin urmare și pe ministrul justiției. Vedem dară că de și în formă eligibilitatea pare a fi o măsură mai democratică, în fond, ea nu întrece sistemul nostru de astăzi.

Cine nu poate de alt-minteri vedea că, chiar dacă am admite că magistrații ar fi servili unui ministru, răul este mai puțin mare decât dacă dânsii ar trebui se mulțumească interesele fie-cărui alegător, de

oare-ce un ministru nu poate avea într'un județ atâtea cauze sau atâția protejați câți sunt alegători, și nu poate avea afaceri și protegiați în toate județele din țară.

Nu voim să îngreunăm această lucrare cu exemple. Belgia, statul în care libertățile cetățenești sunt cele mai garantate, nu are eligibilitatea magistraturei astfel cum s'a susținut la noi; membrii curților aleg pe cei l'alți magistrați; o alegere, fie; dar cu ce control și cu ce competență!

În America, cu toată cultura ei atât de înaintată, cu toată obicinuința cetățenilor cu viața politică, justiția a ajuns într'o stare deplorabilă din pricina eligibilității magistraturii.

Un singur argument ar pleda în favoarea teoriei eligibilității, și acest argument este sdrobit de natura lucrurilor chiar, de starea culturală în care ne aflăm.

S'ar putea zice că eligibilitatea magistraturei mai restrânge acțiunea guvernelor, că deschide câmpul unei noi scoale politice spiritului cetățenesc, că sporește, în

fine, inițiativa privată. Negreșit, voi fi cel d'întâi a aplauda măsurile ce s'ar lua pentru ca fie care se îngrijească de interesele publice; este însă judicios ca noi să facem se pornescă inițiativa privată, de la cesțiunea magistraturei?

Neîncetat ne ridicăm împotriva guvernului și strigăm din răspuțeri că nu ia destule măsuri, că nu se amestecă în toate ale vieții publice, că nu protejiază îndestul pe unii, că nu ocrotește cu destulă tragere de inimă pe alții, și tot noi venim în urmă să cerem a se lua din mâinile guvernului puterea ce are asupra magistraților, sub cuvânt că justițiabilii sunt destul de luminați că să instituească dreptatea și se aleagă pe judecători.

Ce inconsecință!

Cea ce ar deveni magistratura când am admite eligibilitatea am spus'o deja și o vom înțelege mai bine acum că cunoaștem noua lege electorală, faimosul colegiū unic și sufragiul universal, căruia colegiul unic servea de paravan.

Nu vom intra negreșit în cercetări amănunțite asupra proiectului colegiului unic și nu'l amintim de cât pentru a combate sufragiul universal, de oare-ce se știe că aceasta era țelul la care țintea fracțiunea radicală. S'ar părea la întâia vedere că facultatea ce o are cetățeanul de a concura prin manifestațiunea voinței sale, la trebile publice, este un *drept*; cercetând însă mai cu băgare de seamă cestiunea, vedem că resultă, cu totul alt-ceva. Dacă omul ar trăi în stare de isolațiune, indelnicindu-se numai cât cu ale sale, fi-rește ar fi ca el singur să se pronunțe asupra chipului cum destinele lui trebu-esc călăuzite. Noi știm însă, că omul trecând treptat de la barbarie la o stare mai civilisată, face din voința și aplecările sale corolariul marelui teorem social, în care voințele și aplecările celor l'alți cetățeni intră ca factori activi. Intre un om și al-tul și mai cu deosebire între ómenii tră-ind în aceeași țară, sunt legături puternice de care trebuie să ținem seamă. Cetățenii

sunt *solidari* și numai această solidaritate face ca întreprinderile omenești nesocotind timpul și distanța se pótă izbuti, să se pótă urmări printre generațiunii și veacuri osebite. Decî, când cine-va concurge cu spiritul și glasul la lucrările obștești, nu se bucură numai de prerogativul ce i dă partea de sarcină ce duce și el în stat; voința sa se întinde asupra vecinului, căci legile alcătuite sunt generale și măsurile luate într'o țară sunt cu privire la populațiunea întregă a acelei țări. Votul nu este prin urmare un *drept* exercitat de cetățean, ci o delegațiune dată de societate, în urma constatării făcută, că acel cetățean este vrednic să o primească. VDacă ar fi alt-fel, dacă votul ar fi un drept, cetățeanul ar avea facultatea se 'și vîndă dreptul său, se 'și vîndă votul, dupe cum observă atât de bine J. Stuart Mill.

Pentru ca cetățeanul se poată exercita delegațiunea de vot, trebuie să întruneas-

că anumite condițiuni. Iată ce ne spune
cugetătorul engles în această privință :

„Sunt ôre-care exclusiuni (de la vot) motivate
de rațiuni positive; și cu toate că aceste exclusiuni
sunt un rău în ele însăși, ele nu pot înceta de cât
cu starea de lucruri din care decurg. Nu se pôte
admita cu nici un chip, ca o persónă să participe
la sufragiu fără să știe să citească, să scrie și voiu
adăoga, fără să știe cele d'întâi reguli aritmetice.
Dreptatea cere, chiar când sufragiul nu depinde de
aceasta, ca mijlócele de a căpăta o sciință ele-
mentară să fie puse la îndemâna tuturilor, fie gra-
tuit, fie cu un preț, care să nu covârșească cea ce
pot da cei mai sêraci, chiar aceia care și câștigă
pâinea. Dacă ar fi ast-fel, nu ne am gândi să dăm
sufragiul unui om, care nu știe să citească, dupe
cum nu ne gândim să 'l dăm unui copil, care nu
știe a vorbi; și nu societatea l'ar exclude, ci însuși
a lui lenevie. Când societatea nu și-a împlinit da-
toria făcênd ca acest grad de cultură să fie la
îndemâna tuturilor, este o nedreptate, dar o nedrep-
tate, pe care, putem să o pășim. Dacă societatea
nu a împlinit două obligațiuni solemne, cea mai de
căpitenie și cea mai fundamentală din amândouê
trebuie împlinită mai întâi : *invetământul universal
trebuie să procedă sufragiul universal.*“

În privința censului găsim tot în J.
Stuart Mill, următoarele :

Este important ca adunarea, care votează im-
positele generale și locale, să fie aleasă exclusiv de
acei care plătesc o parte din aceste impozite“.

A da delegațiunea de vot, celor cari nu împlinesc această condițiune :

„Este același lucru ca, a da voe ómenilor să sco-tească prin buzunarele vecinilor lor, obiectele ce ar avea gust să numéscă obiecte publice“

Dacă acum aplicăm aceste norme de drept constituțional, stăriile noastre sociale, vǎlul se ridică dupe ochiile noștri și vedem lǎmurit prǎpastia în care programul radical ne-ar prǎvăli.

Cum? radicaliile susțin eligibilitatea magistraturii, țintesc la sufragiul universal și pretind încă că voesc printr'aceasta emanciparea claselor de jos?

„Pentru ca sufragiul universal să fie cea ce trebuie să fie, adică un paladium al suveranității naționale, dreptul de căpitenie, care resumă într'ânsul pe toate cele l'alte; pentru ca să fie, în același timp firescul titlu, care legitimă un guvern și 'l acoperă cu inviolabilitatea sa, trebuie ca acest sufragiu să fie luminat, să aibă conștiința de actele sale. Orb, neinteligent, el pôte să devie o uneltă periculoasă de despotism sau de revoluțiune, pusă în serviciul acelora, care știu mai bine să și 'l însușească“.

(Ch. Allezard. *La Liberté*).

Acesta este tristul adevăr! Nu putem se cerem de la o națiune se stoarcă din puterile ei democrația de fapt, pentru care

aceste puteri nu sunt pregătite. Dacă voim, cum fac radicalii, se înscriem libertăți peste libertăți în legile noastre, fără ca se ne dăm osteneală se le consolidăm; dacă voim se aruncăm clasele laborioase, nepregătite pentru luptă, în vârtejul încăerărilor politice, în care elementele neechilibrate se nimicesc sau se absorb, departe de a duce națiunea către progres noi introducem în sânul ei principii de soluțiune care o pot slăbi treptat, pentru ca să o nimicească fără cruțare.

Din două una: sau clasele de jos sunt destul de înaintate în cultură, pentru ca țara să poată afrunta măsurile eligibilității, a sufragiului universal și altele; sau nu sunt încă destul de pregătite pentru a se călăuzi prin ele însăși și atunci măsurile radicale nu ne pot fi decât funeste.

Noi știm, că leaderul fracțiunii radicale a susținut în tot dea-una măsurile menite să protejeze clasele muncitoare; și, între manopolizarea cârciumilor de către comunele rurale, restrângerea drep-

tului de alienare a proprietăților sătenilor, stipulațiunile legii tocmelilor agricole, (măsurii pe care le aprobăm din toată inima) și eligibilitatea magistraturii, sufragiul universal și altele, este o prăpastie. Clasele de jos, așă trebuință de a fi oblăduite, ele nu pot naște încă la o deplină libertate, ele trebuiesc călăuzite, ținute în echilibru, pentru că alt-fel, părăsite proprielor puteri de cari se bucură numai, ar fi nimicite de forțele sociale opuse și mai tari.

Nu este dar programul radical care poate conveni națiunii noastre, nici un guvern radical care să poată duce destinul României. Starea din năuntru a țării cere ca cârma să fie în mâna liberalilor moderați, singurii piloți cari pot conduce nava intereselor țării atât de multiple și atât de încălcite.

Cercetând pozițiunea țării din punctul de vedere internațional, vom vedea că programul radical ne-ar fi și mai funest.

Metodele științifice moderne sunt atât de înaintate în cât, se zice, că au ajuns se noteze până și mișcările inimii ome- nești: cărțile geografice sunt consemnarea curbelor de mișcare a inimelor națiunelor.

Dacă examinăm harta unui continent, la o epocă dată și privim cu băgare de seamă forma particulară a fiecărei țări; dacă pe de altă parte cercetăm istoria pentru ca să ne inspirăm dintr'ânsa și știm să tragem din neînălăturata elocință a faptelor, potrivite concluziuni; nu mai rămâne nici o îndoială, pricepem îndată, că națiunile au menirea lor constrânsă în niște limite statornice, peste care nu pot nici o dată să treacă oamenii de stat, — ne putând preface viața popoarelor decât în cercul în care se rotesc puterile de viață

ale acestor popoare. A fi omū de statū, a lupta și a aduce foloase țării cărei aparții, însemnează a avea pătrunderea trebuincioasă pentru ca să înțelegi natura și valoarea forțelor înhămate la această țară, puterea cuvenită pentru ca să poți ajuta sau conbata, întări sau nimici aceste forțe, după nevoe.

Am spus că D-nii Brătianu și Rosetti represintă fie-care un element deosebit, că pot deveni fie-care în parte un factor hotărător în viața țării Românești, după cum împreună au fost o dată resultanta aspirațiunelor acestei țări. Acum când aceste elemente deslipite au se între într'o acțiune mai încordată; acum, când ele se vor înfățișa țării pentru ca să solicite fie-care încrederea și concursul cetățenilor; este de neapărată trebuință ca în judecător nepărtinitor, tot Românul să caute să pătrundă secretul puterilor care aū o înriurire asupra țării noastre, să cerceteze harta pe care este consemnată curba inimii Românești, și să hotărască

care din aceste două elemente poate să ne călăuzească către un viitor mai mândru.

Nu am nevoie se întru aci în multe amănunte, pentru ca să determin pozițiunea României din punctul de vedere internațional. Așezată între Rusia și Austria ea a avut în tot de una greua sarcină de a se apăra împotriva acestor puternici vrăjmași.

Rusia, amortită de o parte în ghețurile polului, la marginea Europei, a căutat pentru ca să propășească se și întoarcă privirile către occident, se caute se comunice cu el. Această singură observațiune ne dă legea politicii urmată de dânsa. Pentru ca să ajungă spre centrul Europei, nu i staă deschise decât trei căi: Baltica, Marea Neagră, Polonia. Știm urmările politicii Ruse: Polonia a fost îmbucăpită, Baltica a văzut triumfător pavilionul moscovit, către marea Neagră, mersul Rusiei nu a fost oprit decât în fața unei alte puteri destul de tare ca să-o înfrunte. Această putere, Austria, împinsă de Prusia

care a căutat să aibă în occident un câmp liber de acțiune, țintește în peninsula Balcanică cuceriri indestul de cunoscută pentru ca să le mai reamintesc. Noi, Români, — dupe cum am mai dis'o aiurea —, nu putem avea altă politică decât aceea a *equilibrului*; suntem prin pozițiunea noastră siliți să ținem o politică de basculă, căci suntem punctul de reazăm pe care se precumpănesc nemăsuratele talere ale balanței politicii noastre: Austria și Rusia. Nu avem alt sprijin decât interesul contrariu care ține pe loc puter-nicele și periculoasele noastre vecine, nu avem altă pavăză decât ura lor.

„Mulțumită acestei uri și numai acestei uri dintre vecinii său, România putu să scape cu viață, deși sfâșiată, din viforile trecutului“ (*).

Pentru ca să putem însă să ne înlesnim situațiunea, pentru ca să putem să precumpănim forțele aplicate asupra noastră, este de neapărată trebuință ca să conciliem cât mai mult spiritele tu-

(*) Ionescu. — Gion. — Ludovic al XIV și Constantin Brâncoveanu.

tulor, să atragem într'un chip mai vădit simpatiile celor ce ne privesc. Fiind neîncetat un motiv de preocupățiune, stând fără preget ca o piatră de zmințeală în calea politicii internaționale, vom fi în tot de una ținta atacurilor și răspunzătorii de greutățile, neînțelegerile, vrăjmășiile ce în tot de una se descarc pe cei slabi.

Rusia este unul din statele care au fost mai mult muncite de revoluțiunii, ea hrănește la pieptu-î germenii unor sbuciumări apropiate; Rusia, este în același timp cea mai absolută dintre autocrații.

Cea ce dânsa urăște, prin urmare, înainte și mai presus de toate, sunt elementele de turburare, pildele teoriilor înaintate preschimbate în fapt, scânteile ideilor subversive amenințând se pună foc minelor nemărginite care au pătruns și slăbit pământul Rusiei. Rusia va privi în tot de una cu teamă inaugurarea unui guvernământ radical în țara noastră.

De altă parte, Austria, compus hybrid

de elemente deosebite, p^ote de abia s^a precump^onesc^a na^oionalita^oile, care inc^oerate in s^enul ei amenin^ota s^a l' sf^oisie. Austria ne va fi in tot-d'a-una ostila, stiind ca in tara Rom^onesc^a se preg^otesc ideile incendiare menite s^a pun^a in flac^oari peninsula Balcanic^a.

Si de o parte si de cea l'alta, guvernam^ontul radical nu ar provoca de cat in^ogrijire si animositare; el nu ar face altceva de cat s^a st^ornesc^a cumplita vijelie, de care cu drept cuv^ent ne temem, d^ond vecinelor noastre motive dese si puternice ca s^a sufle primejdia pe capetele noastre.

Cu totul alta este linia de purtare, pe care trebuie s^a o tinem, dac^a voim s^a ne inspir^oam din trecutul nostru si se tinem seam^a de imprejur^oarile, in care tra^oim.

Nu in^oping^end peste hotar g^ondiri luate de pe plaiul unor generoase vise, nu p^oarsind calea batuta, pe care paseste progresul si alerg^ond pe campile, pe care ar^oatari am^ogitore ne solicit^a, nu prev^oalindu-ne in necunoscut cu n^odejdea ca vom rap^oi lu-

mina unui astru îndepărtat și usând puterile de viață ale națiunii în sterpe sforțări, vom dovedi că suntem meniți să trăim și că merităm soarta ce pare a ne fi făgăduită.

Floarea libertății și-a deschis de abia strălucitoarea ei corolă, să căutăm ca înbătătorul miros ce răspândește să nu ne întunece mintea. Să căutăm ca libertatea abia născută să nu fie:

„... acea libertate *de formă*, care inscrișă în legi nu pare a fi prins rădăcină în inima oamenilor, de oare-ce nedestoinici și sfoși, adesea se tem de expresiunea ei și o admiră fără să o practice; ci o libertate mănoasă, care pătrunzând toți membrii ca o băutură întăritoare, îi face ageri și îi pune în stare, desprețuind sprijinul în tot-d'a-una periculos al unei puteri împrumutate de afară, să trăiască prin ei însuși toată întregimea vieții lor.“*

Să nu uităm că dacă nimeni nu are dreptul să împiedice popoarele de a cuceri libertățile, care singure conduc la progres, sancțiunea acestui principiu de

*. Van der Kindere. La Race.

morală socială se găsește în usurparea chiar a acestei libertăți :

„... Libertatea trebuie dată tuturor popoarelor; dacă unele nu vor fi în stare să păstreze acest dar prețios ele vor peri; căci îndată ce vor fi făcut încercarea, ele vor dovedi incapacitatea lor deservită de a se governa ele însăși, ele vor cădea la întâiul pas în anarhie și despotism, ele singure și vor lega mâinile și vor chema tiranul. Nici un leac nu le-ar vindeca, agonia lor va fi mai mult sau mai puțin repede, vor sfârși însă negreșit prin a muri. Lucru trist, dar pe care legea naturală a lucrurilor îl cere. Rasele inferioare dispar; pentru ele nu mai este loc în lume.

Cât pentru cele l'alte purtate pe aripele libertății ele se vor ridica, ele se vor ridica mereu, atât de sus cât pot ajunge oamenii în acésă sermană lume imperfectă“.

Urmași ai unei rase puternice, care a lăsat pe malurile bătrânei Dunări urme neșterse; copii, care au supt la țâta nevoii laptele amar al vârtoșii, vom dovedi că suntem meniți să trăim. Odinioară îngenucheați de tyranie, amortiți de dureroase lovirii, noi am știut se scuturăm piroteala în care ne cufundase sclăvia și să des-

*. Van der Kindere. Loc. cit.

teptăm simțul național adormit. Ne-am ridicat cu repeziciune către înălțimile de unde ochiul fermecat zărește noi orizonturi către lumină, către libertate.— Astăzi, când lumea mirată ne privește sărbătorind renașterea, să căutăm să dovedim că sborul uriaș, care ne-a ridicat, nu ne-a amețit și nu ne-a întunecat gândirea; că, vrednici să câștigăm libertatea, suntem statornici și știm să o păstrăm: că cunoaștem starea noastră socială și știm să ne ținem în cumpănă puterile sufletești, punând la adăpost floarea libertății ce am răsădit cu atâta nevoe și udat cu atâtea lacrimi.

SFÂRȘIT.

